

КОНЦЕПТОСФЕРА АФОРИЗМІВ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

CONCEPTUAL SPHERE OF TURKISH APHORISMS

Покровська І.Л.,

orcid.org/0000-0002-7826-3148

доктор філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри тюркології

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Плешкун С.С.,

orcid.org/0000-0002-0774-7591

студентка II курсу магістратури

кафедри тюркології

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дослідження афористики вже понад століття є одним із важливих завдань мовознавства, оскільки афоризми в значній кількості представлені в турецькій мові. Цей розділ мовознавства присвячений вивченню та класифікації афоризмів, історії їх виникнення й розвитку, а також вивченню їх значень. Проблема вивчення афоризмів існує вже давно, натеper багато лінгвістів приділяють цьому лексичному пласту особливу увагу, оскільки відмінність афоризмів від фразеологізмів є помітною.

Метою статті є дослідження особливостей концептосфери турецьких афоризмів як образно-художніх формул, які вживаються в сучасній турецькій мові різних дискурсів. Концепт є складним утворенням, що акумулює та відображає індивідуальне й колективне знання людини. Вивчення дискурсивних реалізацій концепту є важливим насамперед для моделювання структури концепту, оскільки дискурс є водночас середовищем та інструментом його об'єктивізації. Установлено, що концептосфера турецькомовних афоризмів організована насамперед полями концептів, найуживанішими з яких є *aşk* – кохання, любов, *zenginlik* – багатство, *bilgelik* – мудрість, *mutluluk* – щастя. Зазначений концепт є універсальним для більшості лінгвокультур.

Для виявлення домінуючих ознак цих концептів у дослідженні проведено компонентний аналіз лексем. Шляхом контекстуального аналізу виявлено додаткові когнітивні ознаки вказаних концептів. Визначено способи вербалізації концептів шляхом когнітивно-дискурсивного підходу на матеріалі відібраних з інтернет-джерел афоризмів. Виявлено особливості реалізації в процесі формування цілісного образу концепту.

З'ясовано, що основне призначення афоризмів у мові – бути засобом актуалізації уваги реципієнта. Експресивність, наявність стилістичного забарвлення й образність зумовлюють широкі можливості їх активного використання в медіапросторі, ЗМІ, зокрема й у мові інтернет-видань. Детальний класифікаційний опис національного афористичного надбання турецької мовної картини світу є беззаперечною перспективою сучасної тюркології.

Ключові слова: афоризм, концепт, концептосфера, семантика, турецька мова.

For over a century, the study of aphoristics has been one of the important tasks of linguistics, since aphorisms are represented in large numbers in the Turkish language. This science is devoted to the study and classification of aphorisms, the history of their origin and development, as well as the study of their meanings. The problem of the study of aphorisms has been around for a long time, and today many linguists have been paying particular attention to this lexical layer, since it differs from phraseology in most respects.

The purpose of the article is to investigate the features of the conceptual sphere of Turkish aphorisms as figurative and artistic formulas used in the modern Turkish language of different discourses. The concept is a complex entity that accumulates and reflects the individual and collective knowledge of the individual. The study of discursive implementations of the concept is important, first of all, for modeling the structure of the concept, since discourse is both a medium of its being and a tool for its objectification. It is established that the conceptual sphere of Turkish aphorism is organized primarily by fields of concepts, the most common of which are *aşk* – love, *zenginlik* – wealth, *bilgelik* – wisdom, *mutluluk* – happiness. This concept is universal for most linguistic cultures.

In order to identify the dominant features of these concepts, a component analysis of tokens was conducted in our study. Through contextual analysis, additional cognitive features of these concepts were identified. The ways of verbalization of concepts by means of cognitive-discursive approach on the material selected from the Internet editions are determined. The peculiarities of implementation in the process of forming a coherent image of the concept are revealed.

It has been found that the main purpose of aphorisms in language is to be a means of updating the recipient's attention. Expressiveness, the presence of stylistic color and imagery determines the wide possibilities of their active use in the media space, the media, in particular, and in the language of Internet publications. A detailed classification description of the national aphoristic heritage of the Turks is an indisputable prospect of modern Turkology.

Key words: aphorism, concept, conceptual sphere, semantics, Turkish language.

Постановка проблеми. Афористичні висловлювання завжди привертала увагу науковців, тому вони ставали об'єктом досліджень багатьох наук (філософії, психології, літературознавства тощо). Звичайно, афоризми також неодноразово аналізувалися з позицій лінгвістичної науки. Водночас зі зміною наукової парадигми змінилися й підходи до вивчення цього явища. Крім того, по мірі розвитку мови виникають нові афоризми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження полягає у вивченні специфіки функціонування концептосфери афоризмів у сучасній турецькій мові. Питанням дослідження афористики присвячені окремі дослідження таких лінгвістів, як Д.С. Лихачов, А.М. Приходько, а також таких тюркологів, як О.Є. Борух, Е. Демір, Т. Джеліккая, І.Л. Покровська та інші, проте концептосфера афоризмів у цих працях залишається ще недостатньо вивченою.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні концептосфери афоризмів, які використовуються в сучасному турецькомовному просторі.

Досягнення мети статті передбачає розв'язання таких завдань, як розкриття особливості функціонування афоризмів у сучасному мовному дискурсі; класифікація концептів афоризмів; визначення індивідуально-авторських особливостей уживання афоризмів у комунікативно-прагматичному аспекті (на матеріалі турецької мови).

Об'єктом дослідження є афоризми сучасної турецької мови, предметом – комунікативно-прагматична роль афоризмів, які використовуються носіями турецької мови з різними семантико-стилістичними цілями.

Матеріалом дослідження слугували афоризми, відібрані з інтернет-видань.

Новизна дослідження ґрунтується на тому, що вперше подається розширений аналіз концептосфери афоризмів турецької мови в контекстуальному вживанні.

Виклад основного матеріалу. Афоризм має специфічну, розгорнуту концептосферу, яка утворена як вербалізованими, так і невербалізованими концептами. За А.М. Приходьком, під концептосферою розуміється об'єктивно існуюча сукупність вербально визначених і вербально невивзначених, національно маркованих ментальних одиниць лінгвокультури, упорядкованих за принципом системності й організованих за принципами множинності, цілісності, зв'язку та структурованості [10, с. 206].

Концептосфера турецькомовного афоризму формується головним чином за посередництвом

різноманітних концептів, найуживанішими з яких є *Aşk* – кохання, любов, *zenginlik* – багатство, *bilgelik* – мудрість, *mutluluk* – щастя.

1. Об'єктивація концепту *aşk* – кохання, любов.

Численні афоризми належать до такої вічної теми, як "*aşk* (кохання)", "*sevda* (кохання)", "*sevgi* (кохання, прив'язаність)", "*sevmek* (кохати)". Якщо слідувати за *Güncel Türkçe Sözlük* (Турецький сучасний тлумачний словник), змістовний мінімум концепту "*aşk*" виражається, як "*Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi, sevda, amor*" – почуття надзвичайної відданості й любові [8]. В афоризмах турецької мови розглядається як фізичний, так і духовний аспект любові. Низка афоризмів констатує глибину любові. І як будь-який прояв почуттів, любов має дві сторони: позитивну та негативну: '*Aşk, öyle engin bir denizdir ki, ne başlangıcı ne de sonu vardır*' (*Mevlana*) – **Любов** – то немов величезне море, що немає ні початку, ні кінця (*Мевляна*) (тут і далі переклад наш – І.П., С.П.); '*Sizi bütün dünyanın sevmesine gerek yoktur aslında. Birinin sizi dünyalar kadar sevmesi yeterlidir*' (*Tayfun Topaloğlu*) – **Немає необхідності, щоб весь світ любив вас. Достатньо, щоб хтось любив вас так само, як і весь світ** (*Тайфун Топалогу*) [3].

Відзначається той факт, що надлишок прояву почуттів не приносить позитивного ефекту у взаєминах між людьми. І як будь-який прояв почуттів, любов має дві сторони: позитивну та негативну: '*Aşk, kalbimizin saygısız misafiridir. Bize sormadan gelir bize sormadan gider*' (*Cenap Şehabettin*) – **Любов** – це неповажний гість, що приходить до наших сердець. Цей гість приходить не запитуючи й не запитуючи йде (*Дженап Шехабетін*); '*Aşk yolunun garip yokuşları ve inişleri vardır. Çıkarken baş döner, inerken gönül bulanır*' (*Cenap Şehabettin*) – **Шлях любові** має дивні спади та піднесення. Піднявшись, утрачаєш голову, падаючи, відчуваєш серце (*Дженап Шехабетін*); '*Bir aşkı başka aşk söndürebilir. Aşkta ne yükseklik, ne alçaklık, ne de akıllılık ve akılsızlık vardır. Hafızlık, şeyhlik, müritlik yoktur. Sadece kepezelik, aşağılık ve rintlik vardır. İnsanın toprağını aşk şebnemi ile yoğurdukları için alemde yüzlerce fitne ve kargaşalık peyda olur. aşkın yüzlerce neşteri, ruhun damarlarına sokuldu ve oradan gönül adı verilen bir damla aldı...*' (*Mevlana*) – **Одна любов** може погасити іншу любов. У любові немає ні висоти, ні низини, ні мудрості, ні дурниці. Нема шейхівства, учнівства. Є тільки приниження, неповноцінність і ледарство. У світі відбуваються сотні нещастя і сум'яття, тому що все заплуталося на землі людських істот. Сотні любовних скальпелів

вставлені в жилки душі й звідти взяли краплю, що називається серцем ... (Мевляна) [2].

Любов представлена в афоризмах як велика сила, проте наголошується її тимчасова обмеженість. Сприятливий вплив на людину, проте гіперболізований передається в афоризмах: ‘**Sevgi** Şifadır. **Sevgi** Güçtür. **Sevgi** değişimin sihridir’ (Mevlana) – **Любов** – це зцілення. **Любов** – це сила. **Любов** – це магія змін (Мевляна); ‘Sadece **sevgiyi** tut içinde, diğerlerini bırak gitsin’ (Tayfun Topaloğlu) – **Лиш зберігайте любов у собі, а інше хай минає** (Таяуф Топалоглу); ‘Benim sana verebileceğim çok bir şey yok aslında; çay var içersen, ben var **seversen**, yol var gidersen’ (Aşık Veysel Şatıroğlu) – **Я дійсно не можу тобі багато чого дати; є чай – можеши пити, є я – можеши мене любити, є шлях – можеши іти** (Ашик Вексель Шатироглу); ‘Birbirimize söylediğimiz **sevgi** sözcükleri, yüreğimizin gizli cennetinde depolanır. Bir gün yağmur olarak düşer, ya da etrafa çiğ gibi yayılır. Böylece **sevgi** dünyamız yeşillenir’ (Mevlana) – **Слова любові, які ми говоримо один одному, зберігаються в таємному раю нашого серця. Одного разу вони падають як дощ або виступають немов роса. Отже, наш світ любові зеленіє** (Мевляна); ‘İnanmaya, **sevme**ye ve güvenmeye kendinden başla...’ (Tayfun Topaloğlu) – **Почніть із себе вірити, кохати та довіряти** (Таяуф Топалоглу) [2].

Так, концепт “aşk” тлумачиться як глибоке інтимне почуття. Афоризми акцентують його неконтрольованість і чудотворну силу, при цьому в турецькій культурі любов поєднується з готовністю постраждати.

2. Об’єктивація концепту *zenginlik* – багатство.

Якщо слідувати за *Güncel Türkçe Sözlük* (Турецький сучасний тлумачний словник), термін “*zenginlik*” має таке поняття: “*Zengin olma durumu, varlıklılık*” – «достаток, бути багатим» [4]. У більшості турецькомовних афоризмів концепт *zenginlik* актуалізується через синонім *para* (гроші).

Образний складник, тобто знання, образи та асоціації, що виникають у свідомості, можна представити афористичними висловлюваннями, що містять образні метафори, наприклад: ‘**багатство** – це зброя’, ‘**багатство** – це Бог’, ‘**багатство** – це успіх’: ‘**Zenginliğin** sırtı; dikkatli bir muhasebe ve akıllı bir tasarruftur’ (II. Abdülhamid) – **Секрет багатства; це ретельний облік і розумні заощадження** (Абдулхамід II); ‘**Zengin**, bilgisi çok olan insandır’ (Hz. Ali (r.a.)) – **Багатий той, хто має багато знань** (Алі ібн Абу Таліб); ‘Bir insanın gerçek **zenginliği**, onun bu dünyada yaptıği

iyiliklerdir’ (Hz. Muhammed (sav.)) – **Справжнє багатство** людини – це її добрі справи, зроблені в цьому світі (Пр. Муххамед); ‘Gerçek **zenginlik**; mal çokluğu değil, göz tokluğu ve gönül **zenginliğidir**’ (Hz. Muhammed (sav.)) – **Справжнє багатство; не множинність благ, а багатство** сердечності й серця (Пр. Муххамед) [9].

У деяких афоризмах міститься стримано-негативна оцінка, адже, на думку авторів афоризмів, із віком гроші витісняють любов, пристрасть, романтику та інші нематеріальні цінності: ‘**Para** gerçek **zenginlik** değildir. O sadece ihtiyaçların giderilmesine vasıta olduğu için değerlidir. Bir çölün ortasında harareten yanan bir insan için birkaç damla soğuk su, bir torba altından daha değerlidir’ (Seneca) – **Гроші не є реальним багатством. Вони є цінністю, оскільки слугують лише для задоволення потреб. Для людини, що палає від спраги посеред пустелі, кілька крапель холодної води вартує більше, ніж мішок золота** (Сенека); ‘Çektiğimiz sıkıntı **parasızlık** sıkıntısı değil bilgi sıkıntısıdır’ (İsmet İnönü) – **Наш дефіцит – це не дефіцит грошей, а дефіцит інформації** (Ісмет Інню); ‘**Paranla** şeref kazanma şerefine **para** kazan ki; **paran** bittiğinde şerefin de bitmesin’ (Yılmaz Güney) – **Заробляйте гроші з вашою славою й вашою честю; коли ваші гроші закінчаться, не закінчуйте своєї честі** (Ілмаз Гюней); ‘İnsanın kazandığı **paradan** değil **paranın** kazandığı insandan korkulur’ (Necip Fazıl Kısakürek) – **Люди не бояться перемоги над грошима, вони бояться перемоги грошей над людьми** (Неджіп Фазил Кисакюрек); ‘En küçük **para** bile, bazen hayatımızı değiştirebilir’ (Murat Ertan) – **Навіть найменші гроші здатні змінити життя** (Мурат Ертан); ‘Evlat, biz **para** ile adam olmadık. Her **parası** olanı da adam yerine koymadık!’ (Yılmaz Güney) – **Дитино, ми не стали людьми завдяки грошам. Ми не замінили жодну людину грошима!** (Ілмаз Гюней); ‘Yeni çağda **paranın** gittikçe artan bir kuvvet oluşu, ahlak mukavemetinin gittikçe azalmasındandır’ (Peşevî Safa) – **Те, що гроші є все більшою силою в новій ері, пов’язане зі знеціненням моралі.** (Пеямі Сафа); ‘**Paraya** tapanlar Âdem (a.s)’dan beri doymadı. Ama “Allah” diyenler hiçbir zaman aç kalmadı’ (Nureddin Yıldız) – **Прихильники грошей не жили повноцінно з часів Адама. Але ті, хто казав «Аллах», ніколи не голодували** (Нуредін Ілдиз); ‘Babam derdi ki: midenizi başkasının ekmeğine, sırtınızı başkasının elbisesine, cebinizi başkasının **parasına** alıştırmanın’ (Yılmaz Güney) – **Мій батько завжди казав: не привчайте живіт до чужого хліба, тіло до чужого одягу, кишеню до чужих грошей** (Ілмаз Гюней); ‘İnsan

mi **para**ya bağlı, **para** mı insana bağlı? Bu, insana bağlı' (*Özdemir Asaf*) – Людина залежить від грошей чи гроші залежать від людини? Ось це залежить від людини (*Оздемір Асаф*); 'Ömrün, altın kesesine benzer, geceyle gündüz de **para** sayan adamdır. Bilmeden, anlamadan sayar durur, nihayet kese boşalır, ay tutulur' (*Mevlana*) – Життя схоже на золотий мішок, а людина рахує гроші день і ніч. Вона, не знаючи, не розуміючи, перестас рахувати, нарешті, гаманець стає порожнім, а місяць залишається (*Мевляна*) [7].

Проте багатство асоціюється не лише з грошима.

'**Para** kazanmaktan daha güzel şeyler de var hayatta: gönül kazanmak, dua kazanmak, sevap kazanmak, tebessüm kazanmak, ilim kazanmak, şeref kazanmak, iyilik kazanmak ve elbette ahireti kazanmak' (*Mehmet Devenci*) – У житті є прекрасніші речі, ніж заробляти гроші: заробляти серця, заробляти молитвою, заробляти на добрих справах, заробляти посмішку, заробляти знання, заробляти честь, заробляти добро та, звичайно, майбутнє (*Мехмет Деведжі*); '**Parayı** kaybeden çok kaybeder, arkadaş kaybeden daha da çok kaybeder, inancını kaybeden her şeyini kaybeder' – Утративши гроші, утрачаєш багато, утративши друга, утрачаєш набагато більше, утративши віру, утрачаєш усе; '**Para** başarının ödülüdür' (*Sakıp Sabancı*) – Гроші – це нагорода за успіх (*Сакіп Сабанджі*) [7].

3. Об'єктивація концепту *bilgelik* – мудрість.

Значення лексеми '*bilgelik*' відображено в сучасних словниках і має такі основні значення: 1. *Bilge olma durumu ve niteliği* 2. *fel. Bilgi, hikmet.* 3. *fel. İlk Çağ felsefesinde kendini tanımanın bilgisi, vukuf.* (*Güncel Türkçe Sözlük*) – 1. Стан, розумові здібності та якості людини 2. (філософ.) Знання. 3. У ранній філософії це стан самопізнання, розумові здібності людини, доповнений досвідом (*Турецький сучасний тлумачний словник*) [8].

Скарбниця турецької літератури дає багато прикладів, пов'язаних із зазначеним концептом: '**Bilgelik**, erdemin annesidir' (*İbn-i Sina*) – Мудрість є матір'ю чесноти (*Ібн Сіна*); '**Bilge** kişi, olayların düzenini bilen kişidir' (*İbn-Arabi*) – Мудра людина – це людина, яка знає порядок подій (*Ібн Арабі*); 'Kişi, bulunduğu ülkede kendisinden daha **alim** birisinin mevcudiyetini kabul ettiği müddetçe, hakikaten **alimdir**. Kendisini bütün **alim**lerden üstün gördüğü takdirde, cahilliğini ortaya koymuş olur' (*Abdullah bin Mübarek*) – Людина дійсно є мудрою, якщо вона визнає присутність когось мудрошого від себе у своїй країні. Якщо

вона вважатиме себе кращою, мудрошою за всіх, то вона лише доведе своє незнання (*Абдула бін Мубарек*) [1].

До концепту *bilgelik* зверталися не лише митці минулого, активну позицію займають і митці сучасності. Дуже багато роздумів щодо мудрості поширював сучасний турецький письменник Мехмет Мурат Ільдан: '**Yalnızlık bilgelğin** kapısını açar ve **bilgelik** de bütün kapıları açar!' – Самотність відкриває двері мудрості, а мудрість відкриває всі двері!; 'Köprü, yolları kısaltır; **bilgelik** de aynı şeyi yapar!' – Міст скорочує дороги; мудрість робить те саме!; 'Araba farlarının karanlık sokakları etkileyici bir şekilde aydınlatması gibi, **bilgelik** sözleri de karanlık zihinleri güçlü bir şekilde aydınlatır!' – Так само, як фари автомобіля висвітлюють темні вулиці у вражаючий спосіб, слова мудрості сильно висвітлюють темні уми!; '**Bilgelik** konuştuğunda sessiz ol ve dinle! Aptallık konuştuğunda, ayağa kalk ve git!' – Мовчи і слухай, коли говорить мудрість! Коли говорить дурість, устань і йди!; 'Yalnız bir ağacın **bilgeligi** ormanın bilgeliginden daha yüksektir, çünkü onda daha çok düşünme vardır!' – Мудрість самотнього дерева вища, ніж мудрість лісу, тому що вона має більше мислення!; '**Bilgelik** kıyasında kalabalıklar yoktur!' – На берегах мудрості немає натовпу! [1].

4. Об'єктивація концепту *mutluluk* – щастя.

Аналіз тлумачних словників турецькомовних джерел лексеми "*mutluluk*" дає змогу виокремити такі основні значення: *Bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, mut (I), ongunluk, kut, saadet, bahtiyarlık, saadetlilik* (*Güncel Türkçe Sözlük*) – Стан гордості, можливості досягнення всіх прагнень повністю, насичення, блаженство, задоволення. (*Турецький сучасний тлумачний словник*) [8].

У турецькомовних афористичних висловах широко представлений ціннісний складник. Домінуючою в афористичних висловлюваннях є позитивно-піднесена оцінка концепту *mutluluk*. За семантичним значенням лексеми можна поділити на такі групи:

А) Щастя – це почуття задоволення. Афористи наполягають, що відчуття щастя пов'язане насамперед із внутрішнім відчуттям людини, а не із зовнішніми обставинами: 'Öyle sevmelisin ki beni; bırakıp giderken hayatı, sadece **mutluluk** olmalı yüzümüzde. Birbirimizi sevmenin gururu olmalı her şeyde' (*Can Yücel*) – Ти повинен так мене любити; Коли ми підемо із цього життя, на обличчі має бути тільки щастя. Це має бути гордістю любити один одного в усьому (*Джан*

Юджель); ‘İnsan ruhunun en az sabır gösterdiği şey **mutluluktur**’ (Ahmet Hamdi Tanpınar) – **Щастя** – це найменша кількість терпіння, яку має душа людини (Ахмет Хамді Танпинар) [5].

Деякі афористи вважають, що розум, гордість і навіть сама людина можуть становити перешкоду в досягненні щастя: ‘**Mutlu** olmak istiyorsan gururu bırak, gönüller almaya bak’ (Mevlana) – Якщо ви хочете бути **щасливими**, відпустіть гордість, тримайтеся поклику серця (Мевляна) [6]; ‘İnsanlar şu üç şeyden kurtulursa, huzura kavuşurlar: Kötü dil, kötü el ve kötü davranış’ (Caferî Sadık) – Коли люди позбуваються цих трьох речей: поганої мови, поганої руки та поганої поведінки, вони отримують душевний спокій (Кафері Садик); ‘Anladım ki aşk; her iki tarafı da mağdur eden, yürekte izinsiz gösteri yaran, **mutluluk** karşısı bir eylem’ (Can Yücel) – Я зрозумів, що любов – це дія проти **щастя**, яка робить обидві сторони жертвами, вриваючись без дозволу в серця (Джан Юджель) [5].

Більшість афористів вважає, що людина і є творець свого щастя: ‘**Mutluluk** aramakla bulunacak bir şey değildir; onu inşa etmek gerekir’ (Doğan Süceloğlu) – **Щастя** – це не те, чого треба шукати; вам потрібно його побудувати (Доан Джюджеоулу); ‘**Mutluluğun** sırtı insanın yalnız sevdiği şeyi yapmasında değil, yapmaya zorunlu olduğu şeyi sevmesindedir’ (Kemal Ural) – Секрет **щастя** полягає не тільки в тому, що людина робить те, що їй подобається, а й те, що повинна робити (Кемаль Урал); ‘**Mutluluk** sırtını ele geçirmek isteyen insan, kötü çevreden kendini korumasını bilmelidir’ (Sadi-i Şirazi) – Людина, яка хоче захопити секрет **щастя**, повинна знати, як захистити себе від поганого оточення (Сааді Шіразі); ‘İnsan sevinçliyse birini sevindirmiş, üzüntülüyse birini üzümüştür’ (Hz. Mevlana) – Якщо людина щаслива, то й вона здатна когось зробити щасливим, а якщо їй погано, то й вона засмучує інших (Мевляна) [5].

Проте більшість афористів розглядають, що щастя може бути причиною страждання: ‘Ne garip şey şu **mutluluk**, gitti mi gider, çağırsan gelmez, gelse de kalmaz, kalsa da yetmez’ (Sunay Akın) – Що дивного в тому, що, коли кличеш **щастя**, воно не приходить, коли воно приходить, воно зовсім не залишається, а коли воно залишається, то його недостатньо (Сунай Акін) [5]; ‘**Mutluluk** nedir bilir misin? Sevgilinin yüzünü görmektir, onun köyünde dilencilik yapmayı padişahlığa tercih etmektir’ (Sadi-i Şirazi) – Ви знаєте, що таке **щастя**? Бачити обличчя коханого, жебракуючи в селі, надавати перевагу султану (Сааді Шіразі); ‘Kime sorsam “ben senin **mutluluğunu** istiyorum” dedi, ne kastınız vardı **mutluluğuma** anlamadım gitti’ (Özdemir Asaf) – У кого б я не питаю, мені казали: «Я бажую твого **щастя**», проте я не розумів, що мали на увазі, і моє **щастя** пішло (Оздемір Асаф); ‘**Mutluluğun** gözü kördür, yalnızlık sağır. Ondandır biri tökezleyerek yürür, öbürü uykusunda bile bağırır’ (Özdemir Asaf) – **Щастя** сліпе, самотність глуха. Один із них спотикається, а другий кричить навіть уві сні (Оздемір Асаф) [5].

Висновки. Здійснений аналіз дає змогу дійти висновку, що афоризм має специфічну концептосферу. Афористичні вислови застосовуються в різноманітних типах дискурсу (художньому, філософському, побутовому тощо), де вони виконують стилістичні, прагматичні та комунікативні функції.

Семантичний обсяг концепту включає загальнокультурний та індивідуально-авторський компоненти. Художні концепти тяжіють передусім до потенційних образів і спрямовані на них. Концептосфера турецькомовного афоризму організована насамперед полями концептів, найуживанішими з яких є Aşk – кохання, любов, zenginlik – багатство, bilgelik – мудрість, mutluluk – щастя.

Усебічний, зокрема детальний, класифікаційний опис національного афористичного надбання турків є беззаперечною перспективою сучасної тюркології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Aforizmalar. Yeni nesil sosyal içerik platformu: веб-сайт. URL: <https://www.gzt.com/lugat/aforizmalar> (дата звернення: 21.02.2020).
2. Aşk acısı aforizmalar: веб-сайт. URL: <https://www.guzelcumleler.com/ask-acisi-sozleri> (дата звернення: 23.02.2020).
3. Aşk aforizmalar: веб-сайт. URL: <https://www.guzelcumleler.com/ask-sozleri> (дата звернення: 23.02.2020).
4. Güncel Türkçe Sözlük: веб-сайт. URL: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=> (дата звернення: 23.02.2020).
5. Mutluluk aforizmalar: веб-сайт. URL: <https://www.guzelcumleler.com/mutluluk-sozleri> (дата звернення: 15.02.2020).
6. Mutluluk aforizmalar: веб-сайт. URL: <https://www.pekguzelsozler.com/mutluluk-ile-ilgili-sozler> (дата звернення: 15.02.2020).
7. Para ile aforizmalar: веб-сайт. URL: <https://www.guzelcumleler.com/para-ile-ilgili-sozler> (дата звернення: 15.02.2020).
8. Türk Dil Kurumu Sözcükleri: веб-сайт. URL: <https://sozluk.gov.tr/> (дата звернення: 02.02.2020).

9. Zenginlik Aforizmalar: веб-сайт. URL: <https://www.pekguzelsozler.com/zenginlikle-ilgili-guzel-sozler> (дата звернення: 27.02.2020).

10. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с. С. 206.

УДК 811.161.2'373.46

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.43>

ВХОДЖЕННЯ ІНШОМОВНИХ ПОДАТКОВИХ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКУ МОВУ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

ENTRANCING FOREIGN LANGUAGE TAX TERMS TO THE UKRAINIAN LANGUAGE: THE HISTORICAL ASPECT

Чорна О.В.,

orcid.org/0000-0003-2055-5057

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри журналістики, української словесності та культури

*Науково-навчального інституту гуманітарних наук
Університету державної фіскальної служби України*

У статті проаналізовано розвиток української податкової терміносистеми у період татаро-монгольського завоювання Київської Русі, здійснено спробу дослідити особливості становлення, функціонування та шляхи поповнення української податкової терміносистеми, що відбувалося паралельно з історичними подіями в Україні. У становленні та розвитку української податкової термінології умовно виокремлено шість основних етапів: перший (період Київської Русі); другий (період татаро-монгольського завоювання Київської Русі); третій (друга половина XIV ст. – перша половина XVII ст.); четвертий (друга половина XVII – перша половина XIX ст.); п'ятий (друга половина XIX – перше 20-ліття XX ст.); шостий (від 20-х років XX – початок XXI ст.). Період татаро-монгольського завоювання Київської Русі виявився багатим на входження в мову сфери оподаткування запозичень з тюркської мови, а сам процес став об'єктом нашого дослідження. Термінологія оподаткування створювалася разом із введенням різних форм грошових і натуральних плат та повинностей на користь спочатку князів, а пізніше – держави. Незважаючи на те, що початок свідомої номінації наукових понять починається з другої половини XIX століття, основи її були закладені в період утворення перших суспільних об'єднань.

Історія оподаткування – складова частина історії культури та цивілізації, за якої податкові системи розвивалися відповідно до особливостей господарського побуту, національних і політичних інститутів: способу життя, традицій, державного ладу, суспільного устрою, системи права, характеру економіки. Становлення термінологічної лексики податкової діяльності – тривалий історичний процес, який супроводжувався впливом позамовних чинників під дією змін в економічній і політичній сферах країни, а також внутрішньомовних із динамікою української мови загалом.

На розвиток української податкової терміносистеми певний вплив мало татарське нашестя на київські землі у 1237–1241 роках і позначилося новим історичним рубежем. На завойованих монголо-татарами київських землях паралельно з уже наявними видами податків татарами була встановлена своя система оподаткування, що призвело до появи у мові іншомовних податкових номінацій.

Ключові слова: термінологіка, терміносистема, українська податкова термінологія, економічна терміносистема, система термінів, запозичений термін.

Development of the Ukrainian tax terminology during the Tatar-Mongol conquest of Kyiv Rus is analyzed in the article, an attempt was made to investigate the features of formation, functioning and ways of replenishment of the Ukrainian tax terminology, which took place in parallel with the historical events in Ukraine.

There are six basic stages in the formation and development of the Ukrainian tax terms: the first (the period of Kyiv Rus); the second (the period of the Tatar-Mongol conquest of Kyiv Rus); the third (the second half of the fourteenth century – the first half of the seventeenth century); the fourth (second half of XVII – first half of XIX century); fifth (second half of XIX – first 20 years of XX century); sixth (from the 1920s – the beginning of the XXI century.). The period of Tatar-Mongol conquest of Kyiv Rus was rich for entering to the language of the sphere of taxation of borrowings from the Turkish language, and the process itself became the object of our research. The terminology of taxation was created together with the introduction of various forms of monetary and natural payments and duties in favor of princes firstly, and later – the state. Despite the fact that the beginning of conscious nomination of scientific concepts began in the second half of the XIX century, its foundations were laid during the formation of the first public associations.

The history of taxation – a component of the history of culture and civilization, under which tax systems have evolved in accordance with the characteristics of economic life, national and political institutions: lifestyle, traditions, government, social order, legal system, nature of the economy. The formation of the terminological vocabulary of tax activity is a long historical process, which was accompanied by the influence of non-contractual factors under the influence of changes in the economic and political spheres of the country, as well as native-lingual with the dynamics of the Ukrainian language as a whole.